

Ivan Duzlevski*

Pranje novca

Sadržaj

1. Uvod

2. Krivično delo pranja novca u Srbiji – problemi u sprečavanju, otkrivanju i dokazivanju

2.1. Preventivna delatnost na sprečavanju pranja novca u Srbiji

2.2. Inkriminacija u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije

2.3. Predikatna krivična dela u Srbiji

2.4. Dokazivanje obeležja krivičnog dela pranje novca iz čl. 245 KZ

2.4.1. Kompleksnost dokazivanja umišljaja (nehata) i posebne namere

2.4.2. Kompleksnost dokazivanja svesti (znanja) o pravom poreklu imovine

2.4.3. Kompleksnost dokazivanja stručnog znanja i sposobnosti učinioca da

izvrši krivično delo pranja novca

2.4.4. Kompleksnost razgraničenja krivičnih dela pranja novca i poreske utaje

2.5. Sudska praksa u Srbiji

3. Borba protiv pranja novca kao globalni fenomen

3.1. Sjedinjene Američke Države

3.2. Ujedinjeno Kraljevstvo

3.3. SR Nemačka

3.4. Republika Srbija i međunarodna saradnja u borbi protiv pranja novca

3.5. Pranje novca i Evropski sud za ljudska prava

4. Zaključak

1. Uvod

Nezakonito sticanje imovine je po pravilu jedini motiv organizovanog vršenja krivičnih dela. Da bi se, međutim, uživalo u novcu i drugim приходima koji su stečeni kriminalom, mora se lažno prikazati prema trećima i organima vlasti da je ta imovina zakonita. To se čini u procesu takozvanog „pranja novca“. Pojam „pranje novca“ je opšti izraz koji se koristi za opisivanje postupka kojim su izvršioци krivičnog dela ili druga lica prerusili originalno poreklo prihoda i činjenicu da on potiče od krivičnih dela, tako da takvi prihodi prividno izgledaju kao zakoniti. Sam postupak pranja novca, međutim, može biti izuzetno složen i obiman. Iako bi nezakonito

* Autor je Zamenik javnog tužioca u Drugom osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu.

stečeni novac mogao uspešno da se „pere“ bez pomoći finansijskog sektora, realnost je da je na stotine milijardi dolara pribavljenih nekim krivičnim delom prošao kroz finansijske institucije¹. Obim pranja novca se prema pojedinim izvorima iskazuje u vrednosti između 2% i 5% globalnog bruto proizvoda tj. procenjuje se da ukupna vrednost ovih nezakonitih operacija iznosi od 615 milijardi i 1.540 milijardi evra svake godine².

Krivična dela i drugi delikti u vezi sa pranjem novca na globalnom nivou imaju slične karakteristike. Postoje dva ključna elementa za postojanje delikta pranja novca: 1. sam čin pranja, odnosno pružanje finansijskih usluga (što obuhvata zaista širok krug pravnih poslova – u sektoru bankarstva, investicionog menadžmenta, fiducijarnih poslova i sl); 2. postojanje znanja kod učinioca o nezakonitom poreklu sredstava ili osnovane (razumne) sumnje da imovina koja je uključena u aranžman predstavlja prihod od krivičnog dela kriminala.

Iz same definicije pranja novca proizilazi da izvršenju ovog krivičnog dela mora prethoditi kriminalna aktivnost tj. prethodno (predikatno) krivično delo³. U svetu ne postoji nepodeljen stav da li sva krivična dela podobna da budu predikatna krivična dela krivičnom delu pranja novca. Jurisdikcije različito definišu prethodni stepen kriminala (krug krivičnih dela) koji je dovoljan da bi moglo da ga sledi krivično delo pranja novca: svako krivično delo bez obzira na težinu, taksativno nabrojanje predikatnih krivičnih dela, sva dela iz određene grupe krivičnih dela (npr. organizovani kriminal, dela korupcije i sl) ili po težini krivičnog dela. Poslednji kriterijum koji se vezuje za visinu propisane kazne je najzastupljeniji.

Posebna tačka sporenja u sudskoj praksi je da li se fiskalni prekršaji, poput utaje poreza, mogu prihvatiti kao predikatna krivična dela za pranje novca. S obzirom na to da se u praksi radi o veoma povezanim krivičnim delima, pri čemu se kriminalna aktivnost manifestuje u povezanim radnjama i akterima, a što se neretko prepliće u toj meri da je teško razlučiti kada se završava predikatno krivično delo, a kada počinje pranje novca. No, za sada ukazujemo samo na to da se u većini nacionalnih jurisdikcija poreska utaja i druga fiskalna krivična dela prihvataju kao predikatna krivična dela.

¹ Podaci su preuzeti sa sajta Međunarodne asocijacija za usaglašavanje (ICA) koja se smatra vodećim međunarodnim stručnim telom za zajednice globalnih regulatornih i finansijskih krivičnih dela.

² EUROPOL SOCTA 2013, EU Serious and Organised Crime Threat Assessment, s. 26, www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2013, očitavanje: 15. 01. 2020.

³ Prema čl. 1 t. d u vezi čl. 9 Konvencije Saveta Evrope o pranju, traženju, zaplenu i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma, usvojena 16. 05. 2005. u Varšavi, a u zakonodavstvo Republike Srbije, usvojena zakonom o potvrđivanju (*Sl. gl. RS* 19/2009) pod predikatnim krivičnim delom označava se svako krivično delo putem koga je stečen prihod koji može postati predmet: 1. konverzije ili transfera imovine, uz znanje da ta imovina predstavlja prihod od krivičnog dela, u svrhu sakrivanja ili prikrivanja nezakonitog porekla imovine ili pomaganje bilo kom licu koje je umešano u izvršenje krivičnog dela u sticaju da izbegne zakonske posledice svojih radnji; 2. sakrivanje ili prikrivanje prave prirode, izvora, lokacije, raspolaganja, prihod stečen krivičnim kretanja imovinskih prava ili prava vlasništva nad imovinom, uz znanje da ta imovina predstavlja prihod stečen od krivičnog dela; 3. sticanje, posedovanje ili korišćenje imovine, uz znanje, u trenutku primanja te imovine, da ona predstavlja delom i 4. učestvovanje, udruživanje ili zavera u cilju izvršenja, pokušaji izvršenja i pomaganje, podsticanje, olakšavanje i pomaganje savetima izvršenja bilo kog krivičnog dela pranja novca.

Zašto je pranje novca nelegalno? Najprostije rečeno, cilj inkriminisanja pranja novca je da se sankcioniše profitiranje od kriminala. Osim specijalne prevencije da se utiče na ponašanje konkretnog učinioca, generalna prevencija bi se postigla odlučnom porukom države prema svim pojedincima i pravnim licima da je makar i nehatno pomaganje kriminalcima da imaju koristi od prihoda do kojih su došli kriminalnim aktivnostima ili da se pružanjem finansijskih usluga prikrije poreklo takvih prihoda, pogrešno i društveno opasno.

S druge strane, postoji bezbroj načina da se izvrši pranje novca. Uopšteno govoreći, novac se pere svaki put kada se zaključi pravni posao sa fizičkim ili pravnim licem u vezi prihoda koji potiču od krivičnog dela. Sam proces pranja novca opisuje se kao proces koji se održava u tri odvojene faze⁴. U prvoj fazi *ulaganja novca (placement)*, gotov novac koji potiče od krivičnog dela (npr. od trgovine drogom, ljudima, prostitucije ..) se ubacuje u privredne tokove, na način da se njime vrši kupovina robe ili usluga. Sledeća faza, nazvana faza *raslojavanja ili prikrivanja (layering)*, ima za cilj da se različitim transakcijama prikrije pravo (nezakonito) poreklo novca i sredstava pribavljenih krivičnim delom, što je suštinska faza procesa u kojoj je imovina "oprana", a njen izvor prurušen⁵.

Na kraju, dolazi faza integracije (*integration*) u kojoj se sredstva integrišu u finansijski sistem i mešaju sa legalnim prihodima, tako što se „prljav novac“ ulaže u zakonite delatnosti⁶.

2. Krivično delo pranje novca u Srbiji – problemi u sprečavanju, otkrivanju i dokazivanju

2.1. Preventivna delatnost na sprečavanju pranja novca u Srbiji

Najprestižnije međunarodno telo za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma (FATF) u junu 2019. godine uklonilo je ime Republike Srbije sa svoje sive liste, a na kojoj se ona još od februara 2018. godine nalazila zajedno sa Etiopijom, Šri Lankom, Sirijom i drugim državama koje imaju ozbiljne probleme na ovom polju. To je rezultat efikasnih i intenzivnih mera preduzetih na osnovu *Nacionalnog akta o sveobuhvatnoj proceni rizika od pranja novca i proceni rizika od finansiranja terorizma*⁷ koje je Republika Srbija donela jula 2018. godine u skladu sa preporukama FATF. Po metodologiji Svetske banke ovim aktom obuhvaćene su četiri tematske celine: procena pretnji od pranja novca (predikatna krivična dela stepenovana po pretnji od pranja novca)⁸, procena ranjivosti sistema od pranja novca⁹ i sektorska ranjivost¹⁰ i procena

⁴ Ovo je vrlo pojednostavljen prikaz onoga do čega dolazi u stvarnosti. Navedene faze pranja novca se često prepliću i usložnjavaju. U ekonomskoj teoriji susreće se i nova klasifikacija faza pranja novca na tri faze: ulaz – izlaz – obrada.

⁵ Pri tome se koriste različite poznate tehnike prurušavanja: krijumčarenje valute, menjanje valute, korišćenje usluga eksport-import preduzeća, preduzeća „fantoma“ i „perača“, društava za osiguranje, kazina i drugih oblika igara na sreću, off shore zona i dr. (što se po pravilu čini u većem broju manjih novčanih iznosa i preko više računa i lica).

⁶ Najpopularniji načini trošenja novca je trošenje na luksuz, npr: osnivanje lažnih privrednih društava u kojima osnivač daje visoke pozajmice, korišćenjem fiktivnih računa o uvozu ili izvozu se novac prebacuje iz jedne u drugu zemlju i dr.

⁷ Usvojen na sednici Vlade Republike Srbije dana 31. 05. 2018.

⁸ Prethodna krivična dela, krivični postupci za predikatna krivična dela i krivično delo pranja novca, prethodno krivično delo izvršeno u zemlji ili inostranstvu, prekogranične pretnje, tipologije pranja novca, trendovi, rizični sektori, rizične forme privrednih društava, delovanje organizovanih kriminalnih grupa, trendovi.

pretnji od finansiranja terorizma. Sektori koji su najizloženiji pretnji od pranja novca su sektor nekretnina, sektor organizovanja igara na sreću i bankarski sektor, a slede ih sektor menjača, kazina i računovođa.

Kao poseban vid prevencije i otkrivanja nezakonite delatnosti pranja novca u Republici Srbiji uvedena je za široki krug obveznika (banaka, ovlašćenih menjača, investicionih fondova, brokersko-dilerskih društava, advokata i dr) obaveza dostavljanja informacija, podataka i dokumentacije Upravi za sprečavanje pranja novca, kao deo radnji i mera koje se preduzimaju pre, tokom i nakon sumnjive transakcije, shodno posebnom novom propisu u Republici Srbiji - Zakonu o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma¹¹.

2.2. Inkriminacija u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije

Krivično delo pranje novca definisano je odredbom člana 245 Krivičnog zakonika Republike Srbije (KZ)¹² prema kojoj su alternativno predviđena tri oblika radnje izvršenja, i to kao: 1. vršenje konverzije ili prenosa imovine, u nameri da se prikrije ili lažno prikaže nezakonito poreklo novca, 2. prikrivanje ili lažno prikazivanje činjenica o imovini, 3. sticanje, držanje ili korišćenje imovine. Za osnovni oblik (stav 1) propisana je kazna zatvora od šest meseci do pet godina i novčana kazna.

Zakonska definicija postavljena je tako da izvršilac krivičnog dela može biti svako lice, s tim što je neophodno da to lice zna da imovina potiče iz kriminalne delatnosti. Za razliku od nedavno važećih pravila sada je uslov o nezakonitom poreklu imovine postavljen fleksibilnije - nije neophodno da učinilac zna da ona potiče iz krivičnog dela, već iz kriminalne delatnosti, što je znatno širi pojam¹³. Nije određen opseg krivičnih dela iz koga imovina potiče, što znači da to krivično delo (predikatno krivično delo) može biti bilo koje.

Na subjektivnom planu, za sva tri oblika radnje izvršenja, KZ je predvideo da kao što je već rečeno kod učinioaca mora postojati *znanje* da novac (imovina) potiče od kriminalne delatnosti. Takvo znanje kod radnje izvršenja pod tačkom 3 mora postojati u vreme prijema imovine, kod oblika pod tačkom 1 mora postojati i posebna *namera* da se prikrije ili lažno prikaže nezakonito poreklo imovine.

KZ poznaje i dva teža oblika (stav 2 i 4). Prvi je uslovljen imovinskim cenzusima – ako iznos novca ili imovine prelazi milion i petsto hiljada dinara (zatvor od 1 – 10 godina i novčana

⁹ Kvalitet politika i strategija, koordinacija rada, domaća i međunarodna saradnja u sistemu za sprečavanje pranja novca i dr, ranjivost kroz procenu kapaciteta, resursa, integriteta i nezavisnosti organa za istragu, finansijsko obaveštajne službe, kvalitet granične i carinske kontrole, procesuiranje i suđenje i dr.

¹⁰ Sektorska ranjivost može biti ranjivost finansijskog sistema (banaka, ranjivost tržišta kapitala, sektora osiguranja, menjača, društva za upravljanje penzijskim fondovima, finansijskim lizingom) i ranjivost lica van finansijskog sektora (računovođa, advokata, revizora, javnih beležnika, sektor nekretnina, igara na sreću).

¹¹ Sl. gl. RS 113/2017.

¹² Sl. gl. RS 85/2005, 88/2005 - ispr. 107/2005 - ispr. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.

¹³ Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika, Sl. gl. RS 94/2016.

kazna), a drugi činjenicom da je pranje novca izvršeno u grupi¹⁴ (zatvor od 2 - 12 godina i novčana kazna). Od iz 2009. godine u Srbiji se posebno sankcioniše „samopranje novca“ – ko učini delo sa imovinom koju je sam pribavio kriminalnom delatnošću (stav 3). Predviđena je i nehatna krivična odgovornost kao lakši oblik dela (stav 5). Pod krivičnu odgovornost podjednako potpada i odgovorno lice u pravnom licu koje učini bilo koju navedenu radnju izvršenja (umišljajno ili nehatno).

Posebno se predviđa obaveza oduzimanja novca i imovine u vezi sa navedenim nezakonitim radnjama. Istim Zakonom u članu 112 stav 36 određena je definicija imovine – dobro svake vrste, materijalno ili nematerijalno, pokretno ili nepokretno, procenjivo ili neprocenjivo i isprava u bilo kom obliku kojim se dokazuje pravo ili interes u odnosu na takvo dobro. Imovinom se smatra i prihod ili druga korist ostvarena, neposredno ili posredno, iz krivičnog dela, kao i dobro u koje je ona pretvorena ili sa kojim je pomešana.

2.3. Predikatna krivična dela u Srbiji

Iz navedenog izveštaja, za potrebe ovog rada, ukazaćemo na navode koji imaju uži krivičnopravni značaj. To su podaci o predikatnim krivičnim delima u Srbiji, njihovom odnosu sa krivičnim delom pranja novca iz člana 245 KZ i njihovom krivičnom gonjenju.

Predikatna krivična dela koja se svrstavaju u red visokog stepena pretnji za pranje novca su: poreska krivična dela¹⁵, zloupotreba položaja odgovornog lica, zloupotreba službenog položaja i neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga¹⁶.

Na osnovu podataka iz krivičnih postupaka vođenih zbog predikatnog krivičnog dela i krivičnog dela pranja novca, utvrđeno je da je 55,3% okrivljenih gonjeno zbog samopranja, dok je 44,7% okrivljenih gonjeno zbog pranja novca za drugoga. Od ukupnog broja procesuiranih lica zbog izvršenja predikatnih i krivičnog dela pranja novca 24,61%, bili su pripadnici organizovanih kriminalnih grupa.

¹⁴ *Ibid*, čl. 112 t. 22: Grupa je najmanje tri lica povezanih radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela koja ne mora da ima definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva i razvijenu strukturu.

¹⁵ *Ibid*, čl. 173a-176a: krivično delo Poreske utaje iz čl. 225 KZ, krivično delo Neuplaćivanja poreza po odbitku iz čl. 226 KZ i pojedina druga poreska krivična dela iz Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji, *Sl. gl. RS* 80/2002, 84/2002 - ispr, 23/2003 - ispr, 70/2003, 55/2004, 61/2005, 85/2005 - dr. zakon, 62/2006 - dr. zakon, 63/2006 - ispr. dr. zakona, 61/2007, 20/2009, 72/2009 - dr. zakon, 53/2010, 101/2011, 2/2012 - ispr, 93/2012, 47/2013, 108/2013, 68/2014, 105/2014, 91/2015 - autentično tumačenje, 112/2015, 15/2016 i 108/2016.

¹⁶ Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika (bel. 13), redosledom navođenja čl. 227, 359 i 246.

Tabela 1.

<i>predikatna krivična dela pranju novca 2016-2018.*</i>	<i>broj prijavljenih</i>			<i>broj optuženih</i>			<i>broj osuđenih</i>		
	<i>2016 / 2017 / 2018</i>	<i>2016 / 2017 / 2018</i>	<i>2016 / 2017 / 2018</i>	<i>2016 / 2017 / 2018</i>	<i>2016 / 2017 / 2018</i>	<i>2016 / 2017 / 2018</i>	<i>2016 / 2017 / 2018</i>	<i>2016 / 2017 / 2018</i>	
poreska utaja (čl. 225)	/	/	137 0	/	/	631	/	/	320
zloupotreba položaja odgovornog lica (čl. 227)	148 5	159 8	244 8	430	351	282	521	303	242
zloupotreba službenog položaja (čl. 359)	251 3	235 3	368 3	121	133	145	276	226	63
neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga (čl. 246)	164 0	/	/	143 6	/	/	108 0	/	/

* u pitanju su ukupne vrednosti za navedena krivična dela u relevantnom periodu, jer se nije vodila posebna pravosudna statistika za ova dela kao predikatna krivična dela pranju novca.

2.4. Dokazivanje obeležja krivičnog dela pranje novca iz čl. 245 KZ

Zvanični statistički podaci Republičkog javnog tužilaštva Republike Srbije pokazuju tendenciju porasta broja otkrivenih, optuženih i osuđenih lica zbog krivičnog dela pranje novca (tabela 2). Porast broja krivičnih dela je i daleko veći od prikazanog, ako se uzme u obzir evidencija posebnih odeljenja za suzbijanje korupcije u višim javnim tužilaštvima¹⁷.

Tabela 2.

krivično delo pranje novca iz čl. 245. KZ:	2016.	2017.	2018.*
- broj prijavljenih lica	27	30	90
- broj odbačenih krivičnih prijava	3	5	19
- broj novih lica protiv kojih je pokrenuta istraga	15	19	47
- broj optuženih lica	16	25	34
- broj donetih presuda (osuda)	20 (18)	5 (5)	11 (9)

¹⁷ Podaci preuzeti iz izveštaja Republičkog javnog tužilaštva za 2016. (objavljen februara 2017), za 2017. (objavljen marta 2018. i za 2018. (objavljen marta 2019). Ipak, u pogledu ovog krivičnog dela u Republici Srbiji nije vođena sveobuhvatna statistička evidencija. Razlog tome se krije u činjenici da javna tužilaštva u Republici Srbiji vode evidencije po licima, a za svako lice se u statističkom izveštaju do 2019. prikazivalo samo glavno – najteže krivično delo, što je kod pranja novca, po pravilu, uvek predikatno krivično delo.

- broj izrečenih zatvorskih kazni	14	3	4
- broj izrečenih mera oduzimanja koristi	3	2	5

* *Od 01. marta 2018. godine gonjenje za krivična dela pranja novca u nadležnosti je (osim specijalnog Tužilaštva za borbu protiv organizovanog kriminala) posebnih odeljenja viših javnih tužilaštava i viših sudova u Beogradu, Novom Sadu, Nišu i Kraljevu.*

U krivičnom postupku postavlja se pitanje dokazivanja krivične odgovornosti nekog fizičkog ili pravnog lica zbog krivičnog dela pranje novca. Srbija je prihvatila određene međunarodne standarde, ali je broj presuda za pranje novca relativno nizak, sa tendencijom blagog porasta.

2.4.1. Kompleksnost dokazivanja umišljaja (nehata) i posebne namere

U konkretnim krivičnim postupcima kao izvršioci krivičnog dela pranja novca mogu se javiti lica koja vrše određene radnje bez znanja da učestvuju u pranju novca. To mogu biti ljudi koji za naknadu pristaju da otvaraju račune u banci na svoje ime i na manje sume novca. Oni najčešće nemaju saznanja o bankarskim transakcijama, pa ni o tome da taj novac, obzirom da su u pitanju manje sume, potiče od krivičnih dela. U daljem toku postupka pranja novca, kada je potrebno sredstva preneti i skrivati njihov izvor, koriste se lica koja za naknadu daju svoje podatke za otvaranje firmi. Vrlo često se u praksi radi o ljudima koji su ranije osuđivani, a često i lica koja su zavisnici od narkotika, te lica kojima novac koji dobiju kao naknadu za uslugu predstavlja izvor egzistencije. Oni su od pravih perača angažovani zbog toga što je lako držati ih pod kontrolom. Njihovim firmama u suštini rukovode pravi perači novca, koji sačinjavaju dokumentaciju da bi se pravdalo prebacivanje novca sa jednog na drugi račun, te je za ovakve transakcije najčešće potrebno angažovanje više različitih lica. Prema tome u procesu pranja novca često učestvuju i lica koja nisu dovoljno obaveštena niti se od njih može očekivati znanje o pranju novca, pa čak ni o poreklu tog novca¹⁸.

2.4.2. Kompleksnost dokazivanja svesti (znanja) o pravom poreklu imovine

Teret dokazivanja obeležja krivičnog dela iz čl. 245 KZ, prema važećim propisima u Srbiji, ne podrazumeva da je ovlašćeni tužilac dužan da dokaže da je izvršilac znao iz kog tačno krivičnog dela potiče nezakonita imovina.

U tom smislu ne zahteva se kao dokaz u postupku za pranje novca pozivanje na presudu kojom je neko lice (što važi i za izvršioca pranja novca) pravosnažno osuđeno za tzv. glavno (osnovno) krivično delo iz kojeg potiče kriminalni prihod. Šta više, ne postoji ni obaveza dokazivanja znanja učinioca da ona uopšte potiče iz krivičnog dela, već da potiče iz kriminalne delatnosti¹⁹.

¹⁸ B. Sinanović, Pranje novca, *Bilten Vrhovnog kasacionog suda u Beogradu*, 2/2011, ss. 61-68.

¹⁹ Bel. 14.

Mišljenja su u praksi podeljena, ali prevladava stav da bi to mogla biti i imovina iz prekršaja i privrednog prestupa. U ranijoj sudskoj praksi, koja se vezivala za rigidniju inkriminaciju pranja novca, međutim, zahtevalo se dokazivanje ranije učinjenog krivičnog dela na osnovu činjenica vođenja i presuđenja zbog predikatnog krivičnog dela. U suprotnom, smatralo se, sud bi učinio bitnu povredu odredaba krivičnog postupka²⁰.

Teret dokazivanja ovog oblika svesti u pojedinim slučajevima može biti otežan usled činjenice da je nezakonita imovina promenila više vlasnika, gde je u tom nizu makar jedan vlasnik bio savestan sticalac. Tada se postavlja pitanje zaštite pravnog prometa i prava svojine.

2.4.3. Kompleksnost dokazivanja stručnog znanja i sposobnosti učinioca da izvrši krivično delo pranja novca

Iako zakonski propisi ne zahtevaju posebno svojstvo učinioca ovog krivičnog dela, tj. ovo delo može učiniti bilo koje fizičko lice ili odgovorno lice u pravnom licu, logički gledano, neophodno je u okviru dokazivanja krivice, sudsko veće ubediti da je okrivljeni, koristeći se svojom stručnošću, na lukav i perfidan način izigrao propise o pranju novca. Naime, da bi se nezakonit novac, preduzimanjem različitih finansijskih transakcija i drugih mera ubacio u legalne tokove, i tako ostao „van oka“ organima gonjenja, neophodno je veće stručno znanje. Zbog toga će se kao izvršioci ovih krivičnih dela često pojavljivati ljudi koji dobro poznaju materijalne propise iz ove oblasti i poznaju mogućnost izbegavanja kontrole nadležnih organa. Prema tome, iako javni tužilac formalnoppravno nema obavezu da dokazuje svojstvo učinioca, za uspeh svojih optužbi moraće sud da ubedi stručnost okrivljenog stavi pred sud kao izglednu.

2.4.4. Kompleksnost razgraničenja krivičnih dela pranja novca i poreske utaje

Jedan od najčešćih pojava oblika pranja novca u Srbiji je onaj koji ga vezuje za način izvršenja i druga obeležja krivičnog dela poreske utaje²¹. Utaja poreza u srpskoj stvarnosti najčešće se ostvaruje u pogledu utaje poreza na dodatnu vrednost - na osnovu lažnih faktura (tj. faktura sa neistinitom sadržinom) i uz pomoć tzv. „fantomskih“ firmi (koje su osnovane isključivo u cilju

²⁰ Npr. Rešenje Apelacionog suda u Kragujevcu br. Kž1 1825/2014 od 17. 03. 2015; presuda Apelacionog suda u Kragujevcu br. Kž1 4118/2013 od 30. 09. 2013. (u kojoj sud navodi da je javni tužilac propustio da dokaže da su okrivljeni, i pored određenih nepravilnosti, predmetne naftne derivate pribavili vršenjem kakvog krivičnog dela, kao ni da su isti kao takvi predmet pranja novca, potom i da taj novac za čije korišćenje se oni terete potiče iz vršenja tog krivičnog dela kojim su probavljani naftni derivati).

²¹ Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika (bel. 13), čl. 225. Krivično delo poreska utaja u Srbiji može izvršiti bilo koje lice koje u nameri da potpuno ili delimično izbegne plaćanje poreza, doprinosa ili drugih propisanih dažbina, daje lažne podatke o stečenim prihodima, predmetima i drugim činjenicama od značaja na utvrđivanje ovakve obaveze ili ko u istoj nameri, u slučaju obavezne prijave, ne prijavi stečeni prihod, odnosno predmete ili druge činjenice koje su od uticaja na utvrđivanje ovakvih obaveza ili ko u istoj nameri na drugi način prikriva podatke koji se odnose na utvrđivanje navedenih obaveza, a iznos obaveze čije se plaćanje izbegava prelazi najmanje milion dinara.

vršenja nezakonitih delatnosti²²), prikrivanjem činjenice da prethodnog prometa dobara nije ni bilo (neosnovano korišćenje prava na prethodni/odbitni porez na dodatu vrednost) odnosno u pogledu utaje poreza na dohodak na druge prihode fizičkog lica - uzimanjem vlasnika iz imovine firme, po pravilu podizanjem gotovine sa računa bez pravdanja u koje svrhe je novac utrošen. Kako, dakle, utaja poreza podrazumeva preduzimanje više sumnjivih finansijskih transakcija, to se u praksi vrlo često mešaju obeležja ova dva krivična dela.

U tom smeru, govorimo o tome da u praksi srpskih sudova nema jedinstvenog odgovora na važna pitanja: da li je moguć sticaj ova dva krivična dela, da li poreska utaja može ili mora biti predikatno delo za pranje novca, odnosno da li se ona međusobno isključuju. I pored nekih sličnosti, pre svega da se radi o istoj grupi krivičnih dela (protiv privrede), da ih formalno može izvršiti bilo koje lice i da se mogu izvršiti na slične načine, važno je napomenuti da su motivi za njihovo vršenje bitno različiti (poreska utaja se čini u nameri izbegavanja plaćanja poreza, a pranje novca u nameri da se prikrije odnosno lažno prikaže nezakonito poreklo imovine ili makar uz znanje o takvom poreklu).

Tako na primer, ukoliko se lažne fakture (o prometu do koga nije došlo) dobijene od pomenutih „fantoma-preduzeća“, koriste da bi u knjigovodstvu preduzeća – poreskog obveznika i njegovim poreskim prijavama oni koristili kao sredstvo za umanjeње poreske obaveze, ostvariće se obeležja krivičnog dela poreske utaje. Ako bi, pak, takve lažne fakture i usluge fiktivnih preduzeća trebalo da omoguće prenos novca kao plaćanje robe koja zapravo ne postoji, sa ciljem da takav novac uđe u legalne tokove bez otkrivanja koje je njegovo stvarno poreklo i vlasnik, to se onda radi o krivičnom delu pranja novca. Kako takav nezakonit novac i imovina mogu poticati iz poreske utaje (kao predikatnog dela), svakako je moguć i sticaj ovih krivičnih dela. Konkretnije gledano, realna opasnost na koju nas opominje negativna praksa postupanja u Srbiji, jeste da se javni tužilac odluči da aktivnosti pranja novca kvalifikuje i goni isključivo kao poresku utaju, zbog pretpostavke da je to delo kao glavno lakše dokazivo. U tom slučaju, krivičnim gonjenjem ne bi se obuhvatila celokupna količina nezakonite aktivnosti, a time ni zaštitio finansijski sistem u celini. Naime, ukoliko nezakonit novac koji se „pere“ ne oduzmemo kao protivpravnu imovinsku korist odnosno kao predmet pranja novca od okrivljenog, već se od tog iznosa njemu stavi na teret plaćanje poreza (po predviđenoj poreskoj stopi od 10 % do 20%), time je višestruko oštećen državni budžet.

2.5. Sudska praksa u Srbiji

Iz novije sudske prakse krivičnih sudova Republike Srbije izdvajamo pojedine delove donetih presuda u vezi sa krivičnim delom pranja novca. Presuda Vrhovnog kasacionog suda Srbije broj Kzz 1337/2016 od 23. februara 2017. godine doneta je u vezi sa zahtevima za zaštitu zakonitosti odbrane osuđenih koji su podneti protiv pravosnažne presude u jedinstvenom krivičnom postupku u kojem su okr. AA i BB osuđeni da su neovlašćenim uvozom poljoprivrednih mašina i njihovom prodajom stekli, držali i koristili imovinu za koju su znali da je nezakonitog porekla, čime su kao saizvršioци izvršili krivično delo nedozvoljena trgovina iz čl. 243 st. 4 KZ u sticaju

²² I. Raonić, Poreska utaja PDV u Srbiji i fenomen fantomskih firmi, *Ekonomika*, 2/2014, ss. 95-106.

sa krivičnim delom pranje novca iz čl. 231 st. 2 KZ, a lice CC da im je sa umišljajem pomoglo u tim radnjama. Sud je odbio kao neosnovane navode zahteva za zaštitu zakonitosti odbrane kojim se tvrdilo više stvari: da okrivljeni mogu odgovarati samo za prethodno krivično delo nedozvoljene trgovine iz koje potiču ilegalni „oprani“ prihodi, da se ne može odgovarati za sekundarno delo pranja novca jer je za predikatno delo nedozvoljene trgovine tužilac odustao (zbog nastupanja zastarelosti krivičnog gonjenja), kao i da je na okr. CC pobijanom presudom primenjen zakon koji se nije mogao primeniti, jer je navodno ta okrivljena trebalo da bude osuđena za privilegovani nehatni oblik pranja novca, a ne za osnovno umišljajno delo u pomaganju.

U svojoj presudi Kž.1. br. 1221/15 od 19. novembra 2015. godine Apelacioni sud u Beogradu obrazlaže da je okrivljeni izvršio konverziju imovine-novca koji je stekao, držao i koristio sa znanjem u trenutku prijema da potiče od krivičnog dela, na taj način što je kao ovlašćeno lice za raspolaganje sredstvima na deviznim nerezidentnim računima za koja je imao ovlašćenje sa pravom raspolaganja sredstvima, pa je sa navedenih deviznih računa istog dana po prijemu – prilikom prilivu novca na račune, novac podizao tako što je nenajavljeno odlazio u više ekspozitura banaka i novac podizao u iznosima koji su manji od iznosa koji je banka po zakonu obavezna da prijavi Upravi za sprečavanje pranja novca, a koji iznosi su bili doznačeni, odnosno uplaćeni na račun sa računa inostranih – off shore firmi, kao plaćanje tekstilne robe, iako je znao da se lica po čijim je instrukcijama novac podizao i njima predavao, ne bave proizvodnjom i prometom tekstilne robe, niti on obavlja takvu ili sličnu poslovnu delatnost koja stoji kao osnov za plaćanje na nerezidentnim deviznim računima, te je na taj način učestvovao u procesu podizanja deviznog novca, za koji je znao da potiče od krivičnog dela.

U drugoj sudskoj odluci o oduzimanju novca i imovine kod krivičnih dela pranja novca konstatovano je da se mora precizno navesti da se od okrivljenog oduzima dobit stečena izvršenjem krivičnog dela koja mora biti opredeljena novčanim iznosom, odnosno stvarima koje bi trebalo oduzeti²³.

3. Borba protiv pranja novca kao globalni fenomen

U cilju što boljeg sagledavanja problema otkrivanja i procesuiranja krivičnih dela pranja novca ukazujemo na pojedina uporednopravna zakonska i praktična rešenja država koje u savremenom dobu prednjače po uspešnosti ove izrazito negativne društvene pojave.

U savremenim poreskim sistemima širom sveta posebno su interesantni modeli pranja novca u vezi sa poreskim utajama (i to PDV-a kao najčešćeg poreskog oblika) poznatiji kao „Nestajući trgovac unutar zajednice“ (Missing Trader Intra Community fraud) i „Poreska vrteška“ (Carousel fraud)²⁴.

²³ Rešenje Vrhovnog suda Srbije Kž. br. 111/06 od 26. 10. 2006.

²⁴ „Nestajući trgovac unutar zajednice“ (MTIC) je moderna vrsta trgovačke prevare koja se javlja unutar državnih zajednica sa više jurisdikcija gde se na uvoz dobara ne plaća PDV (tipičan primer je Evropska unija).

3.1. Sjedinjene Američke Države

U Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) koreni borbe protiv pranja novca dosežu više od pola veka. Danas su SAD vodeća svetska sila u suzbijanju pranja novca čije zakonodavstvo obuhvata brojne pravne akte i mehanizme za njihovo sprovođenje u praksi, počevši od jednog od najznačajnijih – *Zakona o bankarskoj tajni (The Bank Secrecy Act, skr. VSA)*²⁵, prvog zakona koji je pomogao američkoj vladi da otkrije i istraži potencijalne aktivnosti pranja novca, tj. obim, izvore i kretanje tokova novca. Njega su sledili mnogi drugi u ovoj oblasti, među kojima se po značaju izdvajaju *Zakon o suzbijanju pranja novca*²⁶ iz 1986. godine i *Patriotski akt* iz 2001. godine²⁷. Sva pravna pravila grupišu se u posebnu grupu propisa protiv pranja novca (tzv. *anti-money laundering* ili skraćeno *AML*).

U najvažnijem, VSA je zakonski propis kojim su propisane obaveze bankarskog sektora da posebnom nadležnom državnom organu – FinCen²⁸, u predviđenim slučajevima, podnose različite forme izveštaja o sumnjivim domaćim ili stranim finansijskim transakcijama²⁹.

Tako pojedinci moraju da podnose pojedinačni zahtev za prijavu (*individual filing requirement*). Izveštaj o valutnoj transakciji (*Currency transaction report - STR*) je izveštaj koji su američke finansijske institucije dužne da podnose za svaki depozit, povlačenje ili razmenu gotovine ili

Pojednostavljeni primer mogao bi se opisati na način da preduzeće A iz države članice 1 (navodni dobavljač) isporučuje robu preduzeću B iz države-članice 2 (navodni kupac ili „nestajući trgovac“), koje koristeći se navedenom pogodnošću nulte stope PDV-a na uvezenu robu iz EU, ne plaća prethodni PDV, već tu istu robu potom preprodaje preduzeću „C“ (tzv. posrednik) na domaćem tržištu države-članice 2 po vrlo konkurentnim cenama, i pre plaćanja PDV-a u toj državi po osnovu tog prometa koji je iskazan u fakturi izdatoj preduzeću „C“ nestaje. Na taj način nestajući trgovac, zadržava PDV za sebe, tj. kaže se da „nestaje“ sa PDV-om. Ukoliko se u taj lanac uključi više preduzeća moguće je da se na kraju „zatvori krug“, tj. da se roba pod istim (povlašćenim) uslovima od strane posrednika „C“ izveze u državu-članicu 1 i proda (prvom) preduzeću „A“ koje ponovo prodaje robu preduzeću „B“ (započinje isti krug), čime se teorijski može nastaviti sa izbegavanjem plaćanja PDV-a u nedogled, zbog čega je ova pojava i nazvana „poreska vrteška“. Često su sva navedena preduzeća u lancu prometa u vlasništvu istog lica odnosno pod njegovom kontrolom.

²⁵ U doslednom prevodu *Zakon o bankarskim tajnama* je zapravo snažan državni instrument i najpoznatiji američki zakon u brobi protiv pranja novca u SAD. Usvojen je od strane američkog Senata za vreme predsednika Ričarda Niksona 1970. U početku napadan iz različitih moćnih finansijskih grupacija kao protivustavan, jer navodno krši četvrti amandman o pravu koje jemči zaštitu od pretresa i zaplene imovine bez sudskog naloga, obezbedio je svoj opstanak u odluci Vrhovnog suda u predmetu *California Bankers Assn. v. Shultz*, 416 U.S. 21 (1974).

²⁶ *The Money Laundering Control Act* – zakon kojim se zabranjuje svesni i namerni prenos prihoda koji potiču iz specifične nezakonite aktivnosti (tzv. SUA).

²⁷ *The Annunzio-Wylie Anti-Money Laundering Act, the Anti-Drug Abuse Act* iz 1988, *the Money Laundering Suppression Act, the Money Laundering and Financial Crimes Strategy Act and the Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act*, a nekoliko američkih saveznih država donelo je sopstvene propise o borbi protiv pranja novca.

²⁸ Mreža za otkrivanje finansijskih zločina (*Financial Crimes Enforcement Network*) je posebno telo Ministarstva finansija SAD koje prikuplja i analizira informacije o finansijskim transakcijama u cilju suzbijanja pranja novca, finansiranja terorizma i drugih finansijskih zločina.

²⁹ Izraz „transakcija“ uključuje kupovinu, prodaju, zajam, zalog, poklon, prenos, isporuku ili drugo raspolaganje, a u odnosu na finansijsku instituciju uključuje depozit, povlačenje, prenos između računa, razmenu valute, zajam, produženje kredita, kupovinu ili prodaju bilo koje akcije, obveznice, depozitnog uverenja ili drugog novčanog instrumenta, upotrebu sefa ili bilo koje drugo plaćanje, prenos ili isporuku, putem, preko ili ka finansijskoj instituciji, na bilo koji način da je izvršen (Krivični zakon SAD, 1956-c-3).

drugi oblik plaćanja ili prenosa novca koji podrazumeva transakciju veću od 10.000 američkih dolara. Izveštaj o sumnjivoj ili potencijalno sumnjivoj aktivnosti (*Suspicious activity report - SAR*) se podnosi kao strogo poverljiv dokument (dakle i bez znanja klijenata banke) od strane bilo kog službenika u banci ili drugoj finansijskoj instituciji (npr. u osiguravajućim ili brokerskim kućama, menjačnicama, kazinima, drugim klubovima sa igrama na sreću itd) koji ima saznanja o potencijalnom pranju novca ili drugom finansijskom zločinu, na primer da klijent banke koji je nezaposlen na svoj račun u banci polaže velike količine novca (uz napomenu da u SAD bankarski službenici prethodno prolaze specijalne obuke kako da uoče, opišu i prijave sumnjive transakcije, uz postojanje posebnog lanca komande u samoj instituciji). Američki poreski obveznici, rezidenti u SAD, koji imaju račune u inostranim bankama dužni su da Ministarstvu finansija do 15. oktobra svake godine podnose poseban izveštaj (*Foreign Bank Account Report - FBAR*) o sredstvima koja prelaze ukupnu vrednost od 10.000 američkih dolara. *Monetary instrument log (MIL)* je dokument koji se podnosi na zahtev vlasti ili revizijske kuće u kojem se moraju navesti novčane kupovine poput novčanih naloga i korišćenja čekova u vrednosti između 3.000 i 10.000 američkih dolara, uz čuvanje u finansijskoj instituciji na period od najmanje pet godina. Izveštaj o međunarodnom transportu novca i monetarnih instrumenata (*Currency and Monetary Instrument Report - CMIR*) popunjava se od strane svake osobe ili institucije koja fizički prenosi, šalje ili prima gotovinu ili druge monetarne instrumente u vrednosti većoj od 10.000 američkih dolara na teritoriju SAD ili izvan nje. Osim navedenih, u SAD postoje i druge vrste sličnih izveštaja. Kršenje obaveza podnošenja izveštaja u SAD povlači za sobom stroge civilne i krivične sankcije za fizička i pravna lica, uključujući i kaznu zatvora kao krajnju meru³⁰.

³⁰ Jedan od najpoznatijih primera kažnjavanja finansijskih institucija u SAD zbog pranja novca, primenom odredaba VSA i na osnovu informacija dobijenih na osnovu podnetih Izveštaja o sumnjivim transakcijama (*SAR*) je primer bankarskog holdinga Vekovija korporaciju (orig. *Wachovia corp*). Osnovana davne 1879. sa sedištem u Severnoj Karolini, ova banka je po veličini svoje aktive 2008. spadala u četiri najveće banke u SAD. U januaru 2009. federalni tužioci pokrenuli su veliku istragu u američkom bankarskom sektoru, a čiji rezultati su najznačajnije pogodili Vekoviju u predmetu poznatom i kao *menjačnice za pranje novca (Casa de Cambio)*. Na osnovu čak 115 izveštaja o novčanim transakcijama (*CTRs*), 14 izveštaja o međunarodnim novčanim transakcijama (*CMIRs*), dva izveštaja o novčanim transakcijama dobijenim od kazina (*CTRCs*) i 11 izveštaja o sumnjivim transakcijama (*SARs*) koji su podneti FinCen-u, otkrivene su tesne veze između meksičkih lanaca menjačnica i Vekovija korporacije koje su služile kao paravan latinskim kartelima droge da „operu“ novac koji je poticao iz kriminalne aktivnosti kroz američki bankarski sistem. Ove kompanije su pomagale meksičkim imigrantima širom SAD da šalju novac svojim porodicama kući u Meksiko, za koji je prikazivano da je navodno zarađen legalno u SAD, iako je on zapravo poticao iz krivičnih dela, pre svega iz trgovine drogom. Iako su navedene novčane transakcije, po svom poreklu, obimu i vrednosti, predstavljale „crvene zastavice“ koje su ukazivale na značajan rizik od pranja novca, navedena bankarska korporacija je svesno na njih „zažmurila“, videvši to kao veliku priliku da uđe na bankarsko tržište Latinske Amerike. U martu 2010. Vekovija korporacija je zaključila sporazum sa federalnim tužilaštvom po kojem je priznala „ozbiljna i sistemska“ kršenja odredaba BSA, koje su omogućile latinskim kartelima da „operu“ 378,4 milijarde dolara u periodu od 2004 – 2007. (što ovaj slučaj čini najvećim kršenjem zakona protiv pranja novca u SAD) i po kojem sporazumu je banka pristala da joj se zapleni imovina u vrednosti od 110 miliona dolara, kao i da u korist budžeta SAD uplati još 50 miliona dolara. Kasnije ekspertske analize otkrile su da je uprava banke dugo zanemarivala interne izveštaje koji su slati iz jedne od filijala u Londonu. V. *Illegal Casa De Cambio Launderers More Than \$5 Million*, www.fincen.gov/resources/law-enforcement/case-examples/illegal-casa-de-cambio-launderers-more-5-million, očitavanje: 14. 01. 2020. i *Wachovia Is Under Scrutiny In Latin Drug-Money Probe*, <https://www.wsj.com/articles/SB120917664876446995>, očitavanje: 14. 01. 2020.

Nekoliko saveznih agencija nadležno je za istraživanje krivičnih dela pranja novca³¹. Ministarstvo pravde SAD³² nadležno je za krivično gonjenje zbog kršenja saveznog zakona, uključujući krivična dela pranja novca. U okviru Ministarstva postoji posebno odeljenje koje je zaduženo za pranje novca i povraćaj imovine³³ u skladu sa statutima AML-a. Područne kancelarije državnog tužilaštva SAD takođe često postupaju u krivičnim postupcima protiv krivičnih dela pranja novca. Svim navedenim državnim institucijama na raspolaganju su široka ovlašćenja u otkrivanju prihoda koji potiču iz kriminalne delatnosti i pojava oblika pranja novca, a koja ovlašćenja oni, sa izuzetkom primene posebnih dokaznih radnji tajnog nadzora i praćenja komunikacije i pretresa stana, vrše bez nadzora ili odobrenja suda. U svom radu mogu da posegnu i za dodatnim opcijama, poput podnošenja zahteva za međunarodnu uzajamnu pomoć ili zahteva za prikupljanje informacija od drugih članica Egmont grupe³⁴.

Krivično delo pranja novca u SAD predviđeno je u 18. delu Federalnog krivičnog zakona SAD, u članovima 1956-1957, i to kao „pranje monetarnih instrumenata“ i može se počinuti na različite načine: kao promovisanje pranja novca³⁵, kao prikrivanje pranja novca³⁶, međunarodno pranje novca³⁷, prikriveno pranje novca (1956-a-3) i kao učešće u potrošnji prljavog novca. Izvršilac krivičnog dela može biti bilo koje fizičko ili pravno lice, uključujući tu i firme koje su nastale i delaju isključivo ili pretežno radi vršenja pranja novca i drugih krivičnih dela (tzv. „fantomska“ preduzeća i „preduzeća-perači“). U SAD predviđeno je preko 250 predikatnih krivičnih dela koji mogu prethoditi krivičnom delu pranja novca i oni su taksativno pobrojani u posebnom delu krivičnog zakona (i skraćeno se nazivaju SUA)³⁸.

Na subjektivnom planu kod izvršioca krivičnog dela pranje novca se zahteva direktan umišljaj i po pravilu posebna namera. Zakon koristi pojam „znanje da imovina obuhvaćena finansijskom transakcijom predstavlja prihod koji potiče iz kriminalne (nezakonite) delatnosti“ i precizira da se pod time podrazumeva da je učinilac znao da imovina potiče iz nekog oblika kriminalne delatnosti, premda ne da nužno zna tačno iz kog oblika, a da takva delatnost predstavlja krivično

³¹ Npr. Odeljenje za kriminalističku istragu Službe za unutrašnje prihode (*the Criminal Investigation Division of the Internal Revenue Service*), Savezni biro za istrage (*the Federal Bureau of Investigation*), Uprava za suzbijanje droga, imigraciju i carine (*the Drug Enforcement Administration, Immigration and Customs Enforcement*), Agencija za istrage o državnoj bezbednosti (*Homeland Security Investigations*) i nekoliko drugih agencija istražuju krivična dela pranja novca.

³² The US Department of Justice (DOJ).

³³ The Money Laundering and Asset Recovery Section.

³⁴ Egmont grupa je grupa od 159 finansijskih obaveštajnih jedinica koje su formirane kao platforma pomoću koje bi trebalo osigurati razmenu ekspertskih i finansijskih obaveštajnih podataka u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma.

³⁵ Sprovođenje ili pokušaj sprovođenja finansijske transakcije znajući da su ta sredstva prihodi iz specifičnih (posebno nabrojanih) kriminalnih aktivnosti, sa namerom da se dalje plasiraju u kriminalnu delatnost ili da se izbegne legalno oporezivanje prihoda (1956-a-1-A).

³⁶ Sprovođenje transakcije znajući da sredstva potiču iz specifičnih (posebno nabrojanih) kriminalnih aktivnosti ili da je cilj transakcije da se prikrije ili maskira pranje novca ili da se izbegne izveštavanje o AML (1956-a-1-V).

³⁷ Premeštanje novca u SAD ili van nje sa namerom da se promovišu specifične (posebno nabrojane) nezakonite aktivnosti ili da se prikrije prekršaj pranja novca ili izbegnu zahtevi za izveštavanjem o potencijalnom pranju novca (1956-a-2).

³⁸ Među kojima su krivična dela prevare, koruptivna krivična dela, krijumčarenja, trgovina ljudima, dečija pornografija, trgovina drogom, oružjem i dr. (1957).

delo iz krivičnog zakonodavstva na državnom, federalnom ili međunarodnom nivou (i dakle ne mora se nalaziti na listi krivičnih dela koja su SUA).

3.2. Ujedinjeno Kraljevstvo

Pranje novca je na teritoriji jurisdikcije Ujedinjenog Kraljevstva³⁹ (UK) regulisano osnovnim krivičnim zakonom (*Criminal Law Act 1977*) i posebnim propisima, među kojima je najznačajniji *The Proceeds of Crime Act (POCA)*⁴⁰ kojim se reguliše postupak oduzimanja imovine stečene krivičnim delom, postupanje sa imovinom stečenom pranjem novca i drugom nezakonitom aktivnošću.

U članovima od 327 do 329 *ROSA* propisano je kažnjavanje zbog izvršenja krivičnog dela pranja novca, pripreme za izvršenje, pokušaja izvršenja, davanja saveta, pomaganja i podstrekavanja. Na osnovu člana 340 *POCA* javno tužilaštvo mora da u svakom pojedinačnom slučaju dokaže pred sudom da „oprani“ novčani prihodi predstavljaju nezakonitu imovinu odnosno da dokaže da oni potiču iz krivičnog dela. Međutim, ono što je posebno zanimljivo, tumačenjem odredbi ovog člana proizilazi da se pod krivičnim delom iz kojeg potiču nelegalni prihodi misli baš na svako krivično delo, otuda da je svako ono delo koje je počinjeno na teritoriji Velike Britanije (i van njene teritorije ukoliko je kasnije pranje novca izvršeno u V. Britaniji) podobno da bude predikatno krivično delo pranja novca.

U pogledu dokazivanja činjenice da se radi o nezakonitoj imovini, zadatak državnog tužilaštva u Velikoj Britaniji je da dokaže da ta imovina potiče od izvršenja nekog krivičnog dela direktno ili indirektno i u celini ili delimično. Na strani dokazivanja krivice okrivljenog mora se dokazati da je on znao ili imao razloga da opravdano sumnja da je takva imovina sastavljena ili da predstavlja nezakonita sredstva. Na kraju, britanski propisi podjednako sankcionišu slučajeve „samopranja“ i pranja novca od strane drugog subjekta, a na zahtev ili po dogovoru sa učiniocem predikatnog krivičnog dela, gde svakako uključujemo i dogovor sa profesionalnim peračima.

Imajući u vidu dugu tradiciju u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma u Velikoj Britaniji, kao i snagu izvora sudskih odluka u anglosaksonskom pravnom sistemu, smatramo da bi se u našem regionu posebna pažnja trebala posvetiti izučavanju pristupa britanskih sudova ovoj problematici⁴¹.

³⁹ Pod čime se podrazumeva teritorija današnje Engleske, Škotske, Velsa i Severne Irske.

⁴⁰ Usvojen od Parlamenta UK 2002, stupio na snagu 01. 02. 2003.

⁴¹ *Tužilac protiv Harvinder Sing Matu (2009)*. Presudom krivičnog odeljenja Apelacionog suda Doma lordova UK, u predmetu po žalbi Kancelarije državnog tužioca protiv prvostepene presude (osnovnog) Kraljevskog suda u Levesu u odnosu na radnje koje su stavljene na teret okrivljenoj Harvinder Sing Matu, zbog krivičnog dela pranja novca iz čl. 327 tač. 1 i čl. 328 tač. 1 Zakona o prihodu od kriminala (u vezi sa znatnim приходima koji su poticali od prethodne trgovine drogom u kojoj je okrivljena učestvovala, kao i hipotekarne pravare što nije deo koji je od značaja za ovaj rad), odbijena je kao neosnovana žalba tužilaštva. U svom obrazloženju Apelacioni sud je naveo da je okrivljena pred Kraljevskim sudom u Vulverhemptonu, a u vezi istih činjenica i okolnosti, ranije pravosnažno krivično osuđena po sporazumu o priznanju krivice 29. 04. 2008, zbog učešća u zaveri za snabdevanje drogom klase

A – kokaina na kaznu zatvora od 7 godina. Sud konstatuje, između ostalog, da osuda koja bi se zasnivala isključivo na priznanju okrivljene da je učestvovala u sticanju i prikrivanju dela prihoda koji potiču od krivičnog dela prometa opojnih droga ne bi bila pravična, jer su sve te činjenice i okolnosti bile poznate tužilaštvu i prilikom zaključenja sporazuma sa okrivljenom o priznanju njene krivice za predikatno krivično delo. I pored toga tužilaštvo sporazumom nije obuhvatilo i radnje pranja novca – prihoda iz navedene kriminalne delatnosti okrivljene, iako su tužilaštvu one očigledno bile poznate, ali za koje ono nije imalo dovoljno dokaza, već sad svoj slučaj gradi na prethodnom priznanju okrivljene. S toga, zaključuje Apelacioni sud, tužilaštvo „na mala vrata“ pokušava da ukaže na viši stepen krivične odgovornosti okrivljene u vezi sa pitanjima koja su bila predmet ranijeg krivičnog postupka, što predstavlja svojevrsnu zloupotrebu procesnih prava, zbog čega se žalbeni podnesak tužilaštva odbija. Primer „poreske vrteške“ u Velikoj Britaniji bio je slučaj *Tužilac protiv Fultona i Vuda*, koje je Apelacionog suda u Londonu izneo u svojoj presudi od 10. 03. 2017. Teritorija Velike Britanije bila je pored više drugih zemalja korišćena za pranje novca širokih razmera, i to preko poslovanja brojnih kompanija u stvarnom vlasništvu Mohameda Aslana. Gospodin Aslan je, iako nigde formalno osnivač, vlasnik ili direktor, davao naloge za prenos novca u cilju njegovog „pranja“ preko većeg broja menjačnica i valuta. Gospodin Vud je bio ugledni direktor filijale jedne od tih kompanija pod imenom „Omnis“, a gospodin Fulton jedan od njegovih glavnih menadžera, obojica sa velikim iskustvom i poznavanjem propisa koji su regulisali borbu protiv pranja novca. Procenjuje se da je novčanim transakcijama kompanije Omnis sa svim odlikama „poreske vrteške“ (tačno 597 transakcija sa prometom od oko 35 miliona funti), u periodu od marta do novembra 2011, na štetu Velike Britanije utajen porez od preko 17,5 miliona funti (približno 21 milion evra). Pitanje koje se postavilo pred Apelacionim sudom u Londonu i koje je odbrana isticala u svojoj žalbi na visinu izrečene kazne okrivljenima u prvostepenoj presudi (kojom je zbog pranja novca iz čl. 328 st. 1 Zakona o prihodima od kriminala g-din Vud osuđen na sedam godina zatvora, a g-din Fulton na 4,5 godine zatvora) jeste da li bi nadležni sud u svojoj osudi zbog pranja novca trebalo da ima u vidu težinu radnji tog krivičnog dela ili onog krivičnog dela iz kojeg potiču prihodi koji se prikrivaju (predikatnog krivičnog dela). Odgovor na ovo pitanje je dat time da je finansijski sistem oštećen u visini novčane sume koja predstavlja „oprane“ nezakonite prihode, a ne one novčane sume koja je pribavljena vršenjem krivičnog dela. Sud zaključuje da neretko okrivljeni i nije svestan iz koje tačno prethodne nezakonite aktivnosti takav novac potiče, osim da je on nezakonit. Prihvatajući načelnu tezu da, iako tužilaštvo mora da dokaže da je imovina "nezakonita" u smislu zakonske definicije, u inkriminaciji za krivično delo pranja novca ne postoji dodatni uslov da ta imovina mora da potiče od određenog krivičnog dela. U tu svrhu, ono što britanski tužilac po stavu Apelacionog suda mora da dokaže u svakom predmetu pranja novca, jeste to: 1. da prihod potiče iz ponašanja određene vrste i da je takvo ponašanje nezakonito ili 2. da dokaže da se radi o takvim okolnosti pod kojima se postupalo sa tim prihodima da je okrivljeni morao imati makar razumnu sumnju da oni potiču iz nezakonite aktivnosti. U konkretnom slučaju, Apelacioni sud je odbio žalbu odbrane, ocenjujući da je prvostepeni sud pravilno odmerio kazne okrivljenima na osnovu njihove uloge i visine štete učinjene pranjem novca, a ne na osnovu ukupne štete koju je nezakonita aktivnost (čije su radnje pranja novca samo jedan deo) nanela ili mogla da nanese finansijskom sistemu Velike Britanije. *Tužilac protiv K.K. Grivsa i drugih (2010)*. U ovoj presudi Apelacioni sud se bavio pitanjem primerenosti posebnog kažnjavanja učinioca za primarno (predikatno) krivično delo i za posledično krivično delo pranja novca, kao i odnosom visine tih kazni. U svom obrazloženju sud je sublimirao brojne stavove britanskih krivičnih sudova po pitanju pranja novca. Sud se najpre pozvao na predmet *Tužilac protiv Grinvuda* iz 1995. u kojem je za sud bilo sporno da li bi diler droge koji je osuđen za promet opojnih droga trebalo da odgovara i za pranje prihoda od svog sopstvenog bavljenja drogom (za tzv. „samopranje“). Položaj je po mišljenju tog suda jednostavniji kada su diler i „perač“ dve različite osobe. Sud je, ipak, i u ovom predmetu gde je postojala istovetnost učinioca oba dela, izrekao kaznu za oba krivična dela pojedinačno, s tim da je smanjio kaznu za pranje novca, jer je bila viša od one koja je učiniocu data kao preprodavcu droga, rekavši da je prva inkriminacija (pranje novca) „blizu toliko loša kao druga (promet drogom), ali ne tako loša“. U predmetu *Tužilac protiv Eversona* sud „ne smatra impresivnim, u okolnostima ovog slučaja, argument branioca da je efektivni maksimum koji sud može izreći njegovom branjeniku zbog pranja novca 7 godina koliko je zaprećena kazna za primarno krivično delo ... jer se ovde okrivljeni tereti za zaveru za pranje novca koja je trajala znatan vremenski period. Štaviše, zavera je bila u kontekstu pranja novca i nije se odnosila na samo jedan određeni incident zloupotrebe dužnosti ...“. Sud, dakle, prilikom izricanja kazne za pranje novca, nije vezan visinom zaprećene ili izrečene kazne za predikatno krivično delo. U predmetu protiv *okr. Basre* konstatovano je da su trgovina drogom i pranja novca različita krivična dela i mogu da povuku različite kazne u zavisnosti od različitih činjenica svakog pojedinačnog slučaja. U poznatom slučaju u Velikoj Britaniji *Država protiv Bela* iz 2011. Apelacioni sud je konstatovao da će kažnjavanje i za sekundarno, krivično delo pranja novca zavisiti od slučaja do

3.3. SR Nemačka

Nemački krivični zakonik takođe poznaje krivično delo pranja novca⁴². Kažnjava se i nehatno pranje novca za koje je dovoljno dokazati pred sudom lakomislenost okrivljenog što bi mogli da upodobimo nesvesnom nehatu iz našeg krivičnog materijalnog prava, kažnjava se i pokušaj i po pravilu sticaj sa osnovnim (predikatnim) krivičnim delom. Nemačko pravo opredelilo se za katalog predikatnih krivičnih dela, kojima se pridodaju dela organizovanog kriminala, a kojima bi se mogli pribaviti nezakoniti prihodi. Krug tih dela vremenom se samo širio, u skladu i sa direktivama i preporukama nadležnih tela EU čiji je Nemačka član.

U domenu preventive predviđene su posebnim propisima obaveze banaka, finansijskih institucija, javnih beležnika, advokata, carinska uprava i drugi obveznici da nadležnom organu za otkrivanje pranja novca - Saveznoj kriminalističkoj službi (Bundeskriminalamt) prijave svaku sumnjivu transakciju koja prelazi 15.000 eura.

Posebno interesanta je krivičnopravna odredba kojom se izuzima od odgovornosti osoba za koju nema dokaza da je znala za poreklo prljavog novca, čime se štiti pravni promet, kao i odredba kojom se predviđa odgovornost za pranje novca u pogledu prihoda koji su ostvareni pomalo spornom poreskom utajom, na način da je nečinjenjem poreskih organa (neotkrivanjem prave visine poreske obaveze) učinilac stekao nezakoniti prihod, čijim držanjem je izvršio krivično delo pranje novca.

3.4. Republika Srbija i međunarodna saradnja u borbi protiv pranja novca

Republika Srbija je poslednjih nekoliko godina intenzivirala međunarodnu saradnju sa najrelevantnijim međunarodnim organizacijama i telima koja se na globalnom nivou bore protiv fenomena pranja novca i finansiranja terorizma. Danas je opštepoznata činjenica da finansijski kriminal i posledično pranje novca podrazumevaju preduzimanje brojnih međusobno povezanih aktivnosti koje odavno prevazilaze nacionalne okvire. Zbog toga kažemo da je neophodna međunarodna saradnja organa gonjenja. Ona se danas odvija na osnovu brojnih međunarodnih akata, među kojima se izdvajaju konvencije Organizacije ujedinjenih nacija (UN), pre svih Konvencija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (tzv. "Palermo konvencija")⁴³ i

slučaja. U ovom predmetu sud je usvojio žalbu tužilaštva prihvatajući argumentaciju da su u konkretnom slučaju na strani okrivljenog postojale osobito otežavajuće okolnosti od uticaja na izricanje konačne kazne. Okrivljeni je cinično koristio bliske članove svoje porodice, oca, sestru i braću, koji su nesvesni pranja novca okrivljenog do kojeg je dolazio preprodajom kanabisa, započinjali legalne poslove i druga ulaganja čija svrha je bila da okrivljenog distanciraju od kriminalne delatnosti. Na taj način okrivljeni je iskoristio svoju užu porodicu da mu pomognu u pranju njegovog novca od kanabisa. Zbog navedenog sud je smatrao opravdanim da dobije zasebne kazne za promet opojnim drogama i za pranje novca.

⁴² Čl. 261 Nemačkog krivičnog zakonika (Strafgesetzbuch).

⁴³ Njenom ratifikacijom Republika Srbija obavezala na krivično gonjenje predikatnih krivičnih dela koja su proširena na sva dela za koja je propisana kazna zatvora od 4 godine ili teža, dela organizovanog kriminala, korupcije i ometanja pravde. Ovom konvencijom dopušteno je da se krivično delo pranja novca ne primenjuje na lica koja su izvršila predikatno krivično delo, ukoliko je tako predviđeno domaćim propisima, kao i da se subjektivni element krivičnog dela pranja novca – namera dokazuje na osnovu objektivnih činjeničnih okolnosti.

Konvencija protiv korupcije⁴⁴. Uže posmatrano, za područje Evrope, neophodno je spomenuti Evropsku konvenciju o uzajamnoj pravnoj pomoći u krivičnopravnim stvarima⁴⁵ i Konvenciju Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma (Varšavska konvencija)⁴⁶.

Prema svom autoritetu, na ovom polju se izdvaja radna grupa za finansijsku akciju (*Financial action task force - FATF*), kao posebno međudržavno telo za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Osnovano još 1989. godine u Parizu od strane država članica grupe G-7 i Evropske komisije, danas čini najznačajnije međunarodno telo čije se preporuke smatraju opšteprihvaćenim⁴⁷. Odbor stručnjaka za procenu mera protiv pranja novca i finansiranja terorizma, poznatiji pod skraćenim nazivom MANIVAL (*Commitee of Experts on the Evaluation of Anty-Money Laundering Meausres and the Financing of Terorism - MONEYVAL*) je osnovan kao posebno telo Evropske unije 1997. godine radi sprovođenja mera protiv pranja novca unutar zemalja članica EU koje nisu članice FATF-a. EGMONT GRUPA (*Egmont group of Financial Inetlligence Units*) je međunarodno udruženje finansijsko-obaveštajnih jedinica nastalo sa ciljem jačanja međunarodne saradnje, razmene informacija i stručnih iskustava i znanja u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma.

Pored međunarodnih organizacija i tela na polju otkrivanja slučajeva pranja novca i finansiranja terorizma, korporacijama i drugim privrednim subjektima koji posluju na svetskom nivou, a ne žele da svoje poslovanje ugroze time što će se njihova imovina povezivati sa peračima novca i biti predmet krivične istrage (čitaj zamrznuta ili oduzeta), kao svojevrsna samozaštita stoje na raspolaganju komercijalne baze podataka – crne liste osoba i firmi za koje postoji podaci o povezanosti s kriminalnim aktivnostima ili se prema njima primenjuju neke restriktivne mere⁴⁸.

3.5. Pranje novca i Evropski sud za ljudska prava

Sa aspekta zaštite ljudskih prava i nadležnosti u okviru koje postupaju Evropski sud za ljudska prava (ESLJP), ne postoji velik broj presuda u kojima je ESLJP zauzimao svoje stanovište po pitanju pranja novca. Ipak, i ovo malo odluka dalo je odgovor na neka vrlo interesantna pravna pitanja u vezi sa pranjem novca.

⁴⁴ Konvencijom UN je propisana kriminalizacija pranja novca iz korupcijskih krivičnih dela, kao i mere prevencije pranja novca.

⁴⁵ Predviđa najširi vid uzajamne pravne pomoći među državama koje su je ratifikovale (saslušanje osumnjičenog, ispitivanje svedoka, dostavljanje materijalnih dokaza i drugih podataka).

⁴⁶ Između ostalog, postpisnice mogu da zahtevaju privremene mere zamrzavanja novčanih sredstava u banci i konfiskaciju imovine stečene krivičnim delom. U njenom dodatku su nabrojana krivična dela uz mogućnost država potpisnica da prihvate tu kategorizaciju ili sama izvrše preciziranje predikatnih krivičnih dela. Republika Srbija je ratifikovala ovu konvenciju (v. *Sl. gl. RS - Međunarodni ugovori* 19/2009).

⁴⁷ Preporuke FATF-a su poznate i po svom broju kao „preporuke 40+9“, među kojima su: ratifikacija i sprovođenje UN konvencija i rezolucija (posebna preporuka 1), kriminalizacija pranja novca i finansiranja terorizma (posebna preporuka 2), zamrzavanje i oduzimanje terorističkih sredstava (posebna preporuka 3) itd.

⁴⁸ Npr. *Dow Jones risk and compliance, Dun & Bradstreet* i *World Check*.

U jednoj takvoj odluci u predmetu *Mišo protiv Francuske*⁴⁹, po predstavi br. 12323/11, ESLJP je našao da ne postoji povreda člana 8 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava u pogledu povrede prava na zaštitu privatnosti prepiske advokata i njegovog klijenta (profesionalne tajne advokata). Naime, g-din Mišo, advokat iz Francuske, je svoju predstavku podneo protiv Direktive Saveta Evrope broj 2001/97/CE od 04. decembra 2001. i zakona o njenom usvajanju od 11. februara 2004. godine, ističući da su odredbe ove direktive o obavezi advokata da prijavljuju nadležnim državnim telima u Francuskoj (finansijsko-obaveštajnoj jedinici Tracfin-u) prijavljuju sumnjive finansijske transakcije svojih klijenata koje bi mogle predstavljati pranje novca, a za koje su saznali vršeći svoju delatnost, suprotne opštim demokratskim principima o poštovanju prava na odbranu i na profesionalnu tajnu. Njegovu predstavku, sa različitih gledišta, podržalo je nekoliko strukovnih domaćih i evropskih advokatskih udruženja. Sud je ipak, uvažavajući argumente francuske Vlade, našao da, onakva kakva se sprovodi u Francuskoj, i s obzirom na legitimni cilj kome se teži, i na njen poseban značaj u demokratskom društvu, obaveza prijavljivanja (koja se po francuskom zakonu izvršava samo u određenim slučajevima⁵⁰ i posredno⁵¹), ne predstavlja nesrazmerno ugrožavanje profesionalne tajne advokata. Sud se pritom pozvao na nekoliko preporuka FATF-a, odredbe Varšavske konvencije i na opšti interes u borbi protiv pranja novca, jer je ono, samo po sebi, ozbiljna pretnja demokratiji.

4. Zaključak

Kao što se može zaključiti iz svega iznetog, regulativa o suzbijanju pranja novca je izuzetno obimna i kompleksna, jer obuhvata više oblasti i zaštitnih dobara, od preventivnog delovanja do otkrivanja i progona najtežih oblika pranja novca. No, ona je i dinamična i višeslojna, s obzirom na to da se donosi na različitim nivoima međunarodnog i državnog karaktera, te je direktno zavisna od posebne motivisanosti kriminogenih grupa i pojedinaca da iznova pronalaze nove metode u procesu pranja novca, jer je svrha tog procesa ista ili blisko povezana sa svrhom organizovanog kriminala - sticanje velikih količina novca i imovine.

Sa svoje strane, Republika Srbija i pored činjenice da se odmakla od „sive zone“, još uvek nije dostigla neophodan stupanj razvoja država koje imaju dugu i uspešnu tradiciju u borbi protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Usvajene međunarodne standarde i preporuke neophodno je primeniti i u radu sudova i javnih tužilaštava u Srbiji, po ugledu na stranu sudsku praksu. Neophodno je kontinuirano usavršavanje stručnog kadra iz pravosudnog i vanpravosudnog sektora, radi efikasnijeg i bržeg otkrivanja i kažnjavanja „perača“ novca, bez kojeg nije moguće pristupiti pravnom i ekonomskom sistemu evropske zajednice.

⁴⁹ ECHR, *Michoud v. France*, no. 12323/11, 06. 12. 2013.

⁵⁰ Prvo, kada u okviru svoje profesionalne aktivnosti učestvuju u ime i za račun svog klijenta u finansijskim transakcijama (ili u transakcijama nepokretnosti ili kad deluju u svojstvu fiducijara), i drugo, kada pomažu klijentu u pripremanju ili u realizaciji transakcija u vezi nekih određenih operacija: kupoprodaje nekretnina, upravljanja sredstvima, hartijama od vrednosti ili drugom klijentovom aktivom; otvaranja bankovnih računa, štednih računa i sl. Obaveza prijavljivanja sumnje odnosi se, dakle, samo na aktivnosti odvojene od misije odbrane koja se poverava advokatima, slične onim aktivnostima koje obavljaju i drugi profesionalci pod tom istom obavezom.

⁵¹ U zavisnosti od slučaja, predstavniku advokatskog reda u Državnom savetu ili predsedniku advokatske komore, koji su ovlašćeni da sa svoje strane ocene opravdanost prijavljivanja.

Money Laundering

Summary

In this article, the author draws attention to the continuing problem of money laundering in the Republic of Serbia. Through the topic of this paper he tried to discuss a number of important issues related to the money laundering crimes. In that context, special attention is paid to the predicate criminal offences, criminal offence of money laundering as currently prescribed in the article 245 of Serbian Criminal Code and concurrence of offences. The mentioned topic is presented in three aspects: causes of complexity prevention and detection of money laundering and causes of complexity to prove money laundering as criminal offence. Aiming to raise conscience of importance of fighting this negative phenomenon, certain amount of attention is also paid to the demonstration good examples some of the courts judgments in the most developed contemporary legal systems.